

Pieter Bruegel de Oude, De strijd tussen carnaval en vasten (1559)

De strijd tussen carnaval en vasten (uitsnede) – Pieter Bruegel de Oudere (1559)

Van dit schilderij bekijken we alleen het centrale deel. Het [gehele schilderij](#) is een zeer boeiende verzameling kleine taferelen rondom carnaval en vasten, maar het is teveel en te gedetailleerd om met een klas kinderen te bekijken op een beperkt formaat. Alleen met een afdruk op postergrootte zou dit kunnen.

Met dit schilderij wil Bruegel een beeld geven van allerlei volksgebruiken die met carnaval en vasten in verband gebracht kunnen worden. Deze gebruiken spelen zich af tussen kerk en kroeg, die rechts en links het schilderij omlijsten. Als je over een reproductie van het geheel beschikt is aan te bevelen om aan de kinderen het geheel te laten zien, zodat zij zich realiseren in welk kader het deel staat dat nader bekeken en besproken wordt. Rechts zie je dan mensen die uit de kerk komen na de dienst van Aswoensdag, met het askruisje op hun voorhoofd, het geven van aalmoezen en zorg voor zieken. Links zie je het volk in en bij de kroeg, met muziek en toneel. Verder zie je bedeloptochten van kreupelen en melaatsen, zoals die rond het begin van de vasten gehouden werden, met daartussendoor allerlei straatspelen en een kringdans. Bij één van de huizen wordt grote schoonmaak gehouden, zoals in het voorjaar gebruikelijk.

In dat kader wordt op de voorgrond de strijd uitgebeeld tussen carnaval en vasten. Dat gebeurt in de vorm van een grotesk middeleeuws riddertornooi. De dikke carnaval zit met een speenvarken op een spies op een wijn- of bierton, een pot rijstap op zijn hoofd. Hij is gekleed in felle kleuren en laat opvallend duidelijk zien dat hij man is. Van zijn gezicht straalt overigens weinig carnavalsplezier af. De ton staat op een soort slede die doet denken aan een bootje, allusie op de herberg 'De blauwe schuit' en wellicht op het narrenschip met carnaval. Ze wordt voortgeduwd door twee carnavalsfiguren, maar je hebt de indruk dat het wel moeilijk zal zijn om daar beweging in te krijgen. En waartoe die brandende kaars achter hen?

Naast carnaval loopt vooraan een vrouw met een rommelpot. Ze heeft een opvallende mantel om. Aan haar gezicht te zien lijkt ze eerder bij de andere kant van het schilderij, bij de vasten, te horen. De speelkaarten, de afgekloven botjes en lege eierschelpen op de voorgrond horen wél bij het feestelijk carnaval.

De vasten zit als uitgemergelde en schlemiele vrouw in een boetekleed op een wagen zoals in processies werd gebruikt. Op het hoofd een omgekeerde bijenkorf waar de bijen zelfs nog omheen vliegen (in februari!?), allusie op honig als typisch voedsel voor de vasten. Het wapen van de vasten is een ovenschop met daarop enkele visjes, ook een typisch vastenvoedsel. De wagen van vasten wordt getrokken door een pater en een vrouw die ons doet denken aan een religieuze, maar die gewoon als vrouw van die tijd gekleed is. Waarom deze combinatie? Door het feite dat ze de wagen trekken lopen ze ook tussen de strijdende figuren in. Een jongen geeft met een driekleurig vlaggetje het signaal voor de strijd. Hebben deze drie kleuren (rood,geel,wit) een bepaalde betekenis? En wat doet de jongen met de blauwe muts en de cilinder op zijn rug daar tussen de strijdende partijen?

Achter de vasten lopen kinderen met ratels en krakelingen, die bij de vasten horen. Eéntje heeft een vis op zijn hoofd en op de wagen liggen broden.

In het midden van het schilderij zijn enkele opvallende zaken te zien (in ons fragment in de bovenste helft). Vooreerst is er een opvallende waterput. Wat doet die hier? Is dit alleen omdat op een dorpsplein nu eenmaal zo'n waterput hoort, of heeft dit een andere betekenis? Een vrouw komt er drinkwater ophalen, terwijl aan de andere kant van de put een varken stront eet. Dat varken is er niet voor niets, het vormt in ieder geval een tegenstelling met de vrouw. Achter de put een marktkraam met vis. Vis hoort hij de sobere vasten, maar deze vis is helemaal niet sober, eerder groot en overvloedig. Waarom heeft Bruegel daar zo'n grote vis geschilderd?

Rechts van het viskraam een kar die geduwd wordt en getrokken in de richting van de kerk. Wat erin ligt is onduidelijk; het zou wel eens een lijk kunnen zijn dat naar de kerk gebracht wordt voor de begrafenis. Daarvoor een vrouw met een kind in een mand op de rug. Zij buigt zich met klagend gezicht voorover naar een figuur die op de grond ligt en beide voeten mist. Een donkere figuur buigt zich voorover van rechts en lijkt een aalmoes te geven.

Links van de put zit een vrouwtje wafelen te bakken, echt carnavalseten. Daarnaast komt een kreupele aangekropen en een andere kreupele komt aangehinkt. Wat doen die bij carnaval? Tussen de kreupelen en de waterput een opvallende ruime lichte vlek midden in het schilderij, alsof de schilder daar de aandacht op wil vestigen. Bij die vlek zie je een echtpaar op de rug dat blijkbaar wegloopt van de strijd op de voorgrond. Vóór hen loopt een nar met een brandende fakkel op klaarlichte dag in de richting van de kreupelen en de carnavalsvierders. Waarom die brandende fakkel bij het volle licht? Waarom loopt hij dáár? Waar loopt het echtpaar naartoe? De vrouw met een gedoofde lantaarn aan haar riem, de man met een groot en een klein mes links en rechts en met zijn arm liefdevol op de rug van de vrouw, die haar hoofd naar de man neigt. Zij horen niet duidelijk bij één van beide zijden van het schilderij. Houden zij de strijd tussen carnaval en vasten voor gezien en gaan zij naar het gewone gevarieerde leven achterin het schilderij? Misschien heeft Bruegel willen uitbeelden dat temidden van alle strijd tussen geloof en plezier het eigenlijk allemaal draait om de gewone liefde tussen mensen. Dáár is het echte leven dat licht brengt in de wereld. Je kunt hier echter ook allerlei andere betekenissen aan geven.

Dit echtpaar is wellicht het meest geschikte punt van waaruit je het schilderij met de kinderen kunt bekijken. Laat hen maar fantaseren wat hun betekenis is, zodat de nadruk niet valt op uitleg bij oude gebruiken, maar op de betekenis die de kinderen zelf aan dit fragment kunnen geven. Misschien zegt het hen iets over de verhouding tussen geloof en leven, tussen onthechting en genieten, tussen traditie en je eigen weg gaan. Wellicht heeft Bruegel zelf niet geweten dat dat erin zit, maar zo gaat dat met grote kunstenaars.